

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ (Mixed Methods Approach : Qualitative And Quantitative Research Desing) โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้ เพื่อศึกษา ระดับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน เพื่อเปรียบเทียบ บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาปัญหา บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ซึ่งดำเนินการวิจัยผสมผสาน โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ กับกลุ่ม ตัวอย่าง ที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 85 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๙๐๓ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าเอฟ (f – test) การ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way analysis of variance) โดยใช้วิธีของ One way Anova และผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า

- 1) ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี ๓๖-๔๕ ปี จำนวน ๒๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๙, ช่วงอายุ ๔๖-๕๕ ปี จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๒, อายุช่วง ๒๖-๓๕ ปี จำนวน ๑3 รูป

คิดเป็นร้อยละ ๑5.3, อายุช่วง ๕๖-๖๐ ปี จำนวน ๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓, อายุมากกว่า ๖๐ ปี จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๗, และ อายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ ๒๕ ปี อายุ จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 3.5

2) ช่วงอายุพรรษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 11-15 พรรษา จำนวน 30 รูป คิดเป็นร้อยละ ๓5.3, ช่วงอายุ 5-10 พรรษา จำนวน ๒7 รูป คิดเป็นร้อยละ 31.8, อายุพรรษาช่วง 20พรรษา ขึ้นไป จำนวน ๑2 รูป คิดเป็นร้อยละ ๑4.1, อายุช่วง 1๖-2๐ พรรษา จำนวน 11 รูป คิดเป็นร้อยละ ๑2.9, และ อายุพรรษา 1-4 พรรษา จำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.9

3) ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๖, ปริญญาตรี จำนวน ๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖, ปริญญาโทหรือสูงกว่า จำนวน ๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละร้อยละ ๑๕.

4) ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเจ้าคณะฯหรือเจ้าอาวาส จำนวน ๖๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๘, พระสงฆ์ทั่วไป จำนวน ๒4 รูป คิดเป็นร้อยละ 32.5

๕.๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน

พบว่า ระดับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยเรียงตามลำดับในแต่ละด้าน พบว่า ด้านสังคม มีระดับปฏิบัติการมากที่สุด อันดับรองลงมา ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการศึกษา

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

1) **ด้านสังคม** บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านสังคม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านสังคม มีบทบาทในการแนะแนวทางให้ประชาชนดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีระดับปฏิบัติมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เรื่องมีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสาธารณะ เช่นการเก็บขยะในชุมชน การขุดลอกลำน้ำในชุมชน เป็นต้น ส่วนข้อที่มีบทบาทน้อยที่สุด ได้แก่ มีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน ตามลำดับ

2) **ด้านการศึกษา** บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านการศึกษา เรื่องส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาภายในโรงเรียน เช่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

มีระดับปฏิบัติมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ สนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษาในชุมชน เช่นการมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนและส่งเสริมชักจูงให้เด็กนักเรียน เรียนต่อในชั้นที่สูงขึ้นมากกว่าที่กฎหมายกำหนด เช่น ปวช. ปวส. ปริญญาตรีปริญญาโท ส่วนข้อที่มีบทบาทน้อยที่สุด ได้แก่ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาสถานศึกษา ให้มีความพร้อมในการจัดการศึกษาให้แก่กุลบุตร กุลธิดา เช่นการปรับปรุงห้องเรียน , การจัดสร้างห้องสมุด เป็นต้น ตามลำดับ

3) ด้านวัฒนธรรม บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน เรื่องมีบทบาทในการส่งเสริมให้พระสงฆ์และสามเณร มีการแสดงธรรมเทศนาแบบล้านนา มีระดับปฏิบัติมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ มีบทบาทในการส่งเสริมการเทศน์ธรรมมหาชาติแบบล้านนา บทบาทในการส่งเสริมกิจกรรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ วัฒนธรรมในชุมชน เช่น ส่งเสริมการแต่งกายแบบพื้นเมือง ส่วนข้อที่มีบทบาทน้อยที่สุด ได้แก่ เรื่องมีบทบาทในการส่งเสริมการถ่ายทอด อักษรล้านนา(ตัวเมือง) ตามลำดับ

๕.๑.๓ การเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วน บุคคล ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน

สมมติฐานที่ ๑ ประชากร กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) พบว่าประชากรที่มีช่วงอายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ ๒๕ ปี, ๒๖-๓๕ ปี, ๓๖-๔๕ ปี, ๔๖-๕๕ ปี, ๕๖-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป มีระดับความคิดเห็น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 2 ประชากร กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) พบว่าประชากรที่มีช่วงอายุพรรษา ต่ำพรรษา 1-4 พรรษา , 5-10 พรรษา, ๓๖-

๔๕ ปี, ๔๖-๕๕ ปี, ๕๖-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป มีระดับความคิดเห็น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 3 ประชากร กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิทางการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) พบว่าประชากรที่มีวุฒิการศึกษา ต่ำกว่าหรือเท่ากับ ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ปริญญาโทหรือสูงกว่า มีระดับความคิดเห็น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 4 ประชากร กลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ไม่แตกต่างกัน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) พบว่าประชากรที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์เจ้าคณะฯหรือเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ทั่วไป มีระดับความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.1.4 ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะตามความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยพบว่า

1) ด้านสังคม

ปัญหา อุปสรรคของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านสังคม คือ พระสงฆ์บางรูปมีความรู้ในเรื่องบทบาทน้อย ขาดการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ เพราะคิดว่าร่วมงานกับพระสงฆ์แล้วยุ่งยาก ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญบทบาทของพระสงฆ์ การประพฤติตัวของพระสงฆ์บางรูปมีความไม่เหมาะสม จึงทำให้ประชาชนขาดความเคารพศรัทธา หน่วยงานราชการและประชาชนยังเห็นความสำคัญบทบาท ของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่น้อย

ข้อเสนอแนะของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านสังคม คือ คณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐควรพัฒนาการบริหารจัดการ บริหารวัดของพระสงฆ์ให้ใกล้เคียงกับฝ่ายบ้านเมือง ชุมชนควรให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ต้องเข้ามา

ส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา กับชุมชนอย่างแท้จริงและควรสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในด้านสังคมต่อชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2) ด้านการศึกษา

ปัญหา อุปสรรคของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านการศึกษา คือ ขาดพระสงฆ์ที่มีความชำนาญในการถ่ายทอดความรู้ หน่วยงานราชการและประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญสำคัญบทบาท ของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่นี้ การประสานงานในระบบ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ขาดประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านการศึกษา คือ พระสงฆ์ควรช่วยเหลือเป็นวิทยากรในการสอนเด็กนักเรียนภายในโรงเรียน หรือสถานศึกษาต่างๆมากขึ้น ทางคณะสงฆ์ควรเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาจัดสัมมนาทางวิชาการ โดยให้บุคลากรเข้ารับการอบรมมากขึ้นเพื่อเรียนรู้ วิธีการในถ่ายทอดความรู้ ทางโรงเรียนควรจัดตารางสอน ให้กับพระสงฆ์เข้าไปสอนตาม โรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐควรจัดหาเอกสาร สื่อ อุปกรณ์ให้ทันสมัย ให้แก่พระสงฆ์ใช้ในการเรียนการสอนแก่เยาวชน

3) ด้านวัฒนธรรม

ปัญหา อุปสรรค ของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านวัฒนธรรม คือ ๑. ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของบทบาทพระสงฆ์ในด้านนี้ กลุ่มวัยรุ่นไม่ค่อยให้ความสนใจ วัฒนธรรมบางอย่างมีขั้นตอนยาวเกินไปจึงทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจเข้าร่วม การเผยแผ่ยังไม่ดึงดูดความสนใจของวัยรุ่น หรือคนรุ่นใหม่ และกลุ่มที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ส่วนกลุ่มเยาวชนมีน้อย

ข้อเสนอแนะของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านวัฒนธรรม คือ ชุมชนควรให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ควรให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการจัดการแนวทางอนุรักษ์ร่วมกับโรงเรียนใน ชุมชน พระสงฆ์ต้องเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา กับชุมชนอย่างแท้จริงและควรสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมในด้านวัฒนธรรมต่อชุมชน อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

5.2 อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและอื่นๆที่น่าสนใจ และนำมาอภิปรายผล ดังนี้

5.2.๑ จากผลการศึกษา พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน การพัฒนาสังคม:ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในมาก แสดงว่า ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน การให้ความรู้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ อำเภอสี จังหวัดลำพูน มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ จึงต้องมีการวางแผนเพื่อมีความพร้อมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้ วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและยอมรับนับถือ ความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาดังในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การ ศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไป และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัดดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่พักให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้น พร้อมกับวาดภาพฤๅษีตัดตน เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียงโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชน ทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้⁹⁸ และยังสอดคล้องกับ

⁹⁸ พระมหาสมทรง สิรินฺตโร. “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

งานวิจัยของ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการวิจัย เรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี" ผลจากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาท ในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์จัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับ การจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้รับบริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุน อาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน (๒) การพัฒนาด้าน จิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระ รวมทั้งการแนะนำชักชวน ให้ลดละเลิกอบายมุข (๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วย กระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้กัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาปรากฏว่า พฤติกรรมการบริหารงานมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากที่สุด รองลงมาคือ ความรู้ความสามารถ การมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน⁹⁹ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญโญ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของ พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการ จังหวัด นนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการ ปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน จังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน¹⁰⁰

⁹⁹ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดอุดรธานี”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม), ๒๕๕๕.

¹⁰⁰ พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ อธิปญโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

๕.๒.๒ ผลจากการศึกษา พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน การพัฒนาสังคม:ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ สามารถอธิบายได้ว่า พระสงฆ์นั้นจะนับถือกันโดยวุฒิปรรชา มากหรือน้อย และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการอยู่ในพระพุทธศาสนานี้มานาน ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันว่า พระสงฆ์รูปนั้นๆเป็นผู้ยาวนานและเรียนรู้พระธรรมวินัยมา มาก อีกทั้งพระสงฆ์ที่บวชมานานนั้น ส่วนมากเป็นผู้ที่ได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนหรือการศึกษาด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาไว้มาก จึงสามารถนำเสนอสิ่งเหล่านั้นในรูปแบบของการศึกษาให้แก่ประชาชนเข้าใจได้ จึงทำให้ พระสงฆ์ที่พรรษาต่างกันมีบทบาทในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน แตกต่างกันไปด้วย แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในอำเภอสี จังหวัดลำพูน มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุน ผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่ เกิดในครอบครัวเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นัก ปฏิบัติสมณกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำ สอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษาสาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ¹⁰¹ และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระครูวิจิตรธรรมมาวุธ ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ ด้านการเป็นตัวแทนทางจริยธรรม พบว่า พระสงฆ์ส่วนมากจะมีกิริยาสำรวม ทำให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส แก่ผู้พบเห็น พระสงฆ์ส่วนมากมีวาจาเรียบร้อยและขึ้นนำ

¹⁰¹ พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิ สุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

ในทางประเพณีปฏิบัติที่ดั่งามแก่นักเรียน และพระสงฆ์ ปัจจุบันจะศึกษาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง ด้านการเป็นผู้อบรมสั่งสอน พบว่า พระสงฆ์จะต้องศึกษาพระพุทธศาสนาและ นำความรู้มาสอนแก่นักเรียนตามโอกาสอันควร พระสงฆ์ควรเขามามีส่วนร่วมเป็นครูพระสอน ศีลธรรมและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนเพื่อนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตร่างกายถูกต้อง และพระสงฆ์ควรแสดงธรรมเทศนาหรือปาฐกถาธรรม เพื่ออบรมนักเรียนให้เห็นคุณค่าของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ด้านการเป็นผู้เตือนสติและปลูกฝังคุณธรรม พบว่า พระสงฆ์ควรติดตามสภาพของสังคมและนำข้อบกพร่องทางจริยธรรมมาอบรมนักเรียนให้ตระหนักในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ควรอบรมให้นักเรียนวิเคราะห์ปัญหาของสังคมและส่งเสริมการเขียนบทความแก้ปัญหาโดยจัดประกวดบทความ ส่วนด้านการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมและพัฒนาจิตวิญญาณ พบว่า พระสงฆ์ควรร่วมมือกับทางโรงเรียนจัดอบรมนักเรียนให้ตระหนักในความรับผิดชอบต่อตนเองต่อครอบครัว ต่อโรงเรียนและต่อสังคม¹⁰²

๕.๒.๓ จากผลการศึกษา พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน การพัฒนาสังคม:ด้านวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยรวมและแต่ละรายการอยู่ในระดับมาก สามารถอธิบายได้ว่า พระสงฆ์ในอำเภอสี จังหวัดลำพูน มีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีการเทศนาในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา มีการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน มีการส่งเสริมให้มีการทำบุญในเทศกาลของทุกเดือน มีการบริจาคปัจจัยในการบูรณะโบราณสถานโบราณวัตถุ ภายในวัดจัดให้มีที่เก็บโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ มีการรวบรวมเอกสารตำราทางวัฒนธรรม และวัดของท่านเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทาง ศิลปวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ อำเภอสี จังหวัดลำพูน มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอสี จังหวัดลำพูน ด้านวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ซึ่งกล่าวไว้ว่า วัดเป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชา ต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้อาศัย

¹⁰² พระครูวิจิตรธรรมานุช, “ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนตอบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากระบี่”, ปริญญานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๘.

เลี้ยง ชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานพยาบาลที่ แจกจ่าย บอกลาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น เป็นที่พักคนเดินทางเป็นสโมสรที่ ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพ ต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความ ทุกข์ต่างๆ เป็นศูนย์กลางศิลปะ วัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือน พิพิธภัณฑสถาน เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้ เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียก ลูกบ้านมาประชุม กันบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ¹⁰³ และสอดคล้องกับแนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้ว หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับ การดำเนินงานด้วยและการตัดสินใจ ยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการ ประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาด้วยซึ่งจะ เห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการดำเนินงาน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการ ประเมินผลด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการดำเนินงาน และ ผลประโยชน์ก็ จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็มีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผล และการดำเนินงานกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลา ต่าง ๆ ของชีวิต วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็น ตัวแทนของวัด ในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและ การร่วมมือโดยนัยนี้วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติในฐานะเป็นที่ ยึดเหนี่ยว ประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งได้¹⁰⁴ และสอดคล้องกับ งานวิจัยของ ระพีณ ชูชื่น ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรม ของ นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครฯ โดยมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลาง

¹⁰³ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล-คิมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕-๒๐๗.

¹⁰⁴ Cohen, J.L. & Arato, A., **Civil Society and Political theory**. (U.S.A.P : M.I.T. Press, 1997), pp. 7-9.

ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูช่วยสอนวิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอน อบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องความเมตตา กรุณา รongลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเสียสละ ส่วนการอบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รongลงมาคือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมาก ได้เข้าร่วมกิจกรรม ในวันวิสาขบูชา รongลงมาได้แก่วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากจัดขึ้น คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทาง ด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูต่เวที่ อันดับรองลงมา คือเรื่อง ความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วน มากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาสให้เข้าร่วมในพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ ส่วนวิธีการที่ใช้คือการบอกกล่าวแก่ประชาชนภายในชุมชน¹⁰⁵

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

๑. ควรมีนโยบายให้พระสงฆ์ดำเนินงานด้านเผยแผ่อย่างจริงจัง โดยสร้างจิตสำนึกให้พระสงฆ์ทุกรูปมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ที่ตนได้รับมอบหมาย

¹⁰⁵ ระพิน ชูชื่น, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

๒. เจ้าคณะผู้ปกครองควรกำหนดนโยบาย มีแผนแม่บทอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมได้

๓. ควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสามัคคี

๔. ในด้านการปฏิบัติงาน ควรวางตนให้เหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดเป็นมูลเหตุแห่ง อคติ ๔

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

๑. พระสงฆ์ควรศึกษาเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นเรื่องหลักการและวิธีการดำเนินงานต่อกลุ่มและชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการสังเคราะห์สังคมซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถทำให้คนในชุมชนเรียนรู้เรื่องปัญหาและความต้องการของชุมชนตนเอง การแก้ปัญหาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสามารถแก้ปัญหาและทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้

๒. พระสงฆ์ควรเรียนรู้ศาสตร์พระราชา โดยเฉพาะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้เผยแพร่สู่ชุมชนโดยเฉพาะคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร โดยใช้วิธีการที่เหมาะสม ที่จะทำให้สมาชิกชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจ ยอมรับและนำไปปฏิบัติได้ อันจะทำให้เกิดผลดีเป็นการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน

๓. บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้ประสานงาน ระหว่างชุมชนกับกลุ่มหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ด้านการฝึกอบรมอาชีพ การเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือนหรือฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น ควรสอบถามความต้องการของสมาชิกชุมชน ระดับหมู่บ้านเพื่อจัดทำโครงการและติดต่อขอวิทยากร ภายในหน่วยงานมาให้ความรู้เพิ่มเติมกับชาวบ้าน ซึ่งรวมทั้งด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ กฎหมายในชีวิตประจำวัน ที่ดินและป่าไม้ ฯลฯ

๔. บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคม เกี่ยวกับสวัสดิการสังคมควรจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์คนยากจน คนพิการ ผู้สูงอายุ เด็กด้อยโอกาส เพื่อช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ให้มีโอกาสและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นการช่วยเหลืออีกทางหนึ่งที่ส่งเสริมงานของทางราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการ งานด้านบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม จังหวัดลำพูน

๒. ควรมีการศึกษาการนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาใช้ในการจัดการงานด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

๓. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการงาน ด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

๔. ควรมีการศึกษาลักษณะของงานด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

๕. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบและแนวโน้มการจัดการงานด้านบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน